

Erdvės mitiškumas padavimuose apie Platelių ežerą

ANDRIUS KANIAVA

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

andrius.kaniava@liti.lt

<https://orcid.org/0000-0002-8184-1324>

SANTRAUKA. Remiantis Lietuvių tautosakos archyve ir Lietuvos žemės vardyno anketose sukaupta tautosaka, straipsnyje nagrinėjami padavimai, susiję su Platelių ežeru (Plungės r.) ir jo dalimis: salomis, pusiasaliais, seklumomis. Susisteminus padavimų apie Platelių ežerą pluoštą, išskirtos ir nagrinėtos trys temos: Platelių ežero atsiradimas ir po žeme susisiekiantys ežerai; povandeninis Platelių pasaulis (aukų reikalaujantis ežeras); Platelių ežero valdovės vaizdinys. Remiantis mentalinio kraštovaizdžio koncepcija ir vietų tautosakos (angl. *place-lore*) tyrimais, straipsnyje atskleidžiamas Platelių ežero ir jį supančios erdvės mitiškumas, atkreipiamas dėmesys į tai, kaip padavimuose apie Platelių ežerą vaizduojamos įvairios ežero vietos. Padavimuose dažniausiai minimos kelios su mitologiniais siužetais siejamos ežero salos, pusiasaliai bei seklumos, pats Platelių ežeras. Straipsnyje nagrinėjami tautosakos kūriniai rodo, kad ežeras užėmė svarbią vietą žmonių gyvenime, o tam tikri su senąja religija susiję tautosakos motyvai (pavyzdžiui, apie nuskendusią bažnyčią, ežero valdovę, vėles ežero dugne ir kt.) leidžia teigti, kad Platelių ežeras nuo seniausių laikų buvo suvokiamas ir kaip svarbi mitologinė vieta.

RAKTAŽODŽIAI: Platelių ežeras, vietų tautosaka, mentalinis kraštovaizdis, padavimai.

Mythical Character of Space in the Place Legends on the Plateliai Lake

ABSTRACT. Using the place legends stored at the Lithuanian Folklore Archives and the questionnaires from the Collection of the Lithuanian Place Names, the author of the article analyzes folklore related to the Plateliai Lake (in Plungė District) and its segments, including islands, peninsulas, and shallows. Having systematized a number of place legends related to the lake, the author discerns three themes that are further analyzed in the article, namely: the appearing of the Plateliai Lake and several lakes connected underground, the underwater world of Plateliai (the lake demanding sacrifices), and the image of the Plateliai Queen. Applying the concept of the mental landscape and the current research on placelore, he

Received: 17/02/2023. **Accepted:** 06/11/2023

Copyright © Andrius Kaniava, 2023. Published by the Institute of Lithuanian Literature and Folklore Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

reveals the mythical character of the Plateliai Lake and its surrounding space. Special attention is paid to the way that various segments of the lake are depicted in place legends. Among the most frequently mentioned, several islands, peninsulas and shallows connected to the mythical plots are pointed out, as well as the lake itself. According to the folklore analyzed in the article, the lake had an important role in human life, while certain motives related to the pre-Christian religion (including the sunken church, the Queen of the lake, the souls residing at the bottom of the lake, etc.) allow one to conclude that from the ancient times, the Plateliai Lake was perceived as an important mythical place.

KEYWORDS: Plateliai Lake, place-lore, mental landscape, Lithuanian place legends.

ĮVADAS

Platelių ežeras – ne tik didžiausias vandens telkinys Žemaitijoje, bet ir vienas iš labiausiai padavimais apipintų ežerų visoje Lietuvoje. Istorinė jo apylinkių apgyvendinimo raida atskleidžia, kad ežeras visuomet buvo mikroregiono centras. Pradedant akmens amžiumi, dauguma šio laikotarpio archeologinių radinių Platelių ežero apylinkėse yra atsitiktiniai, nepriskirtini konkrečioms gyvenvietėms, seniausi iš jų datuojami mezolito laikotarpiu (Kulikauskas, Kulikauskienė, Tautavičius 1961: 522). Įvairiais geležies amžiaus tarpsniais Platelių regione buvo apgyvendinti dvylika piliakalnių, penkiuose iš jų gyveno kuršiai, jų pilių lokalizacija nustatyta remiantis 1253 m. Kuršo dalybų aktais (Baranauskas, Zabiela 2004: 21–35). XVI a. prasidėjo naujas Platelių apylinkių raidos etapas: vakarinėje ežero pakrantėje buvo pastatytas pirmasis Platelių dvaras ir bažnyčia. Aplink ežerą ėmė formuotis naujos gyvenvietės – jos, skirtingai nuo piliakalnių bei geležies amžiaus gyvenviečių, jau kūrėsi prie pat ežero kranto. 1585 m. Platelių dvaro inventoriuje paminėta 18 dvarui priklausančių kaimų (AVAK: 297–312).

Šiame straipsnyje siekiama atskleisti mitologinį Platelių ežero matmenį nagrinėjant padavimų apie ežerą siužetus. Filosofas Edwardas S. Casey'is rašo, kad vietą sudaro keletas lygmenų – šalia geografinio (fizinio) visuomet egzistuoja istoriniai bei kultūriniai vietos supratimą papildantys lygmenys. Tokie vietos matmenys formuojasi jai pačiai tapus ne tik veiksmo lokacija, bet ir *įvykiu* (Casey 2009: 25). Šiame kontekste taip pat svarbus mentalinis kraštovaizdis: jis, anot Radvilės Racėnaitės,

mūsų suprantamas kaip gamtinį ir kultūrinį kraštovaizdį jungiantis semantinis universumas, kurį sudarančioms konkrečioms vietoms ir jose esantiems negyvosios gamtos dariniams bei gyvojo pasaulio pavidalams žmogus suteikia tam tikras reikšmes, o jos yra aktualizuojamos folkloriniuose naratyvuose. [...] Galima tarti, kad ne tik žmonės kuria pasakojimus apie juos supantį pasaulį, bet ir patys aplinkos objektai generuoja tam tikras reikšmes, kurios ir yra apsakomos žmonių sukurtuose naratyvuose (Racėnaitė 2012: 222).

Mentalinio kraštovaizdžio samprata leidžia suvokti vietą kaip aktyvų, nuolat kintantį kraštovaizdžio elementą. Anot tyrėjų, natūrali aplinka išsiskaido į daugybę vietų ir kiekviena gali būti suvokiama skirtingai, priklausomai nuo to, koks žmogus (ar žmonių grupės) ją patiria, joje veikia (Tilley 1994: 10; Valk, Sävborg 2018: 7–10). Kalvos, upės, akmenys, ežerai yra fiziniai objektai, sudarantys materialų mus supantį kraštovaizdį. O mentalinį kraštovaizdį reprezentuoja ne fiziniai objektai, bet žmonių kuriami vaizdiniai bei su jais susijusios reikšmės (Mulk, Bayliss-Smith 2005: 369). Tokia kraštovaizdžio samprata glaudžiai siejasi su fenomenologine tyrimų prieiga, nagrinėjančia objektus tokius, kokius juos patiria žmogaus sąmonė. Šiame straipsnyje fenomenologija kaip metodas nėra taikoma, tačiau ji vis dažniau pasitelkiama ne tik antropologijos ar etnografijos, bet ir geografijos bei archeologijos tyrimuose (plg. Darvill 2005; Vaitkevičius 2012) ir gilina mentalinio kraštovaizdžio sampratą. Fenomenologija ieško žmogaus santykio su vieta pasakojimuose, kurių tinklas formuoja pasakojamą pasaulį (Ingold 2011). Grįžtant prie kraštovaizdžio tyrimų, svarbu paminėti vietų tautosakos (angl. *place-lore*) paradigmą: jos laikantis, tautosaka ne tik *kuria* vietas, bet ir atskleidžia ryšį, jungiantį vietą su joje gyvenančiu žmogumi (Valk, Sävborg 2018: 8).

Šiame straipsnyje mentalinis Platelių ežero kraštovaizdis atskleidžiamas per padavimus, kuriuose minimos įvairios ežero vietos, formuojama mitologinė erdvė. Apie Platelių ežerą užrašyta itin daug padavimų, mitologinių sakmių ir tikėjimų, t. y. mitologinių pasakojimų, fiksuojama daug su juo susijusių vietovardžių. Tautosakoje minimos įvairios ežero salos, pusiasaliai, įlankos bei seklumos¹. Tad straipsnio tikslas yra pristatyti ir išnagrinėti pasirinktas tautosakos, susijusios su Platelių ežeru, temas, kuriose ryškus ežero erdvės mitologiškumas. Platelių ežeras suvokiamas kaip mitologinė vieta ne vien remiantis straipsnio autoriaus iš įvairių šaltinių sukauptais padavimais, bet ir medžiaga, publikuota Vykinto Vaitkevičiaus parengtame senųjų Lietuvos šventviečių kataloge (Vaitkevičius 1998: 234–237).

Čia nuspręsta atidžiau nagrinėti tris pasirinktas temas: padavimus apie ežero atsiradimą, padavimus apie povandeninį Platelių ežero pasaulį ir padavimus apie ežero valdovę. Šios temos populiarumu išsiskiria iš visos Platelių tautosakos. Reikia paminėti, kad su Platelių ežeru siejamų mitologinio pobūdžio tautosakos kūrinių esama ir daugiau: tai padavimai apie atskirų ežero dalių (salų, seklumų, pusiasalių) atsiradimą bei vardų kilmę, nuskenusias bažnyčias bei kitus pastatus, užkastus ar paskandintus pinigus, taip pat mitologinės saktės apie ežere pasirodančias mitines būtybes (laumes, vaiduoklius, ežero pabaisą). Straipsnyje šie tautosakos kūriniai lyginami su kitose Lietuvos vietovėse užfiksuotais panašaus siužeto padavimais bei istoriniais duomenimis, taikomi aprašomasis, analitinis ir lyginamasis metodai.

1 Platelių ežero tautosakos kolekciją papildė šiuo metu straipsnio autoriaus rengiamas Platelių ežero vardynas. Jį sudaro 182 Platelių ežero vietų – valksmų, salų, pusiasalių, įlankų ir seklumų – pavadinimai.

TYRIMO ŠALTINIAI

Straipsnyje pasitelkiami publikuoti ir rankraštiniai Platelių ežero tautosakos šaltiniai. Keletą padavimų apie šį ežerą yra paskelbęs kraštotyriminkas Juozas Mickevičius (1940), apibendrindamas savo paties surinktą tautosaką. Jo publikacijoje nėra cituojami padavimų tekstai: autorius perpasakoja siužetus savais žodžiais ir tik prie kai kurių kūrinių nurodo pateikėjus. Žemaičių muziejuje „Alka“ saugomuose kituose šio kraštotyriminko rankraščiuose išsamiai nagrinėjamas Platelių apylinkių archeologinis, istorinis ir mitologinis paveldas (MickPAKP). Nekyla abejonių, jog J. Mickevičius vietos istoriją ir folklorą išmanė labai gerai, todėl ir šiame straipsnyje remiamasi jo perpasakotais padavimais, taip papildant tautosakos, susijusios su Platelių ežeru, kontekstą.

Platelių tautosakos siužetus savo knygoje taip pat atpasakojo plateliškė mokytoja ir kraštotyriminkė Stanislava Stripinienė. Ji pati rinko tautosaką, bendravo su žmonėmis, o leidinyje sakmes ir padavimus perpasakojo remdamasi iš vietinių išgirstais pasakojimais (Stripinienė 2013). Trylika padavimų apie ežerą ir Pilies salą paskelbė folkloristė Bronislava Kerbelytė (KerbŽA: 53–59). Platelių valsčiui skirtoje kolektyvinėje monografijoje vietos tautosaką publikavo tautosakininkai Povilas Krikščiūnas ir Aušra Žičkienė, tačiau pasakojamosios tautosakos skyrelyje daugiausia vietos užima pasakos ir sakmės, nesusijusios su geografiniais objektais, – rinkinyje paskelbti vos keli padavimai apie ežerą ar jo dalis (Krikščiūnas, Žičkienė 1999: 771–772). Keletas Stasės ir Kazimiero Sereckių papasakotų padavimų apie Platelių ežerą nagrinėti ankstesnėje straipsnio autoriaus publikacijoje (Kaniava 2019). Iš tiriamųjų darbų, kuriuose aptariami padavimai apie Platelių ežerą, minėtinas Dainiaus Elerto straipsnis (1999). Su Plateliais siejamo baltų dievo Kirnio vaizdinys nagrinėtas lietuvių mitologijos tyrėjų darbuose (Senvaitytė 2002; Greimas 2005: 106–109; Balsys 2010: 359–361).

Šiuo straipsniu taip pat siekiama į mokslinę apyvartą įvesti iki šiol neskelbtus rankraštinius padavimų apie Platelių ežerą tekstus, sukauptus Lietuvių kalbos instituto Lietuvos žemės vardyno (LŽV) anketose ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyve (LTR). LŽV anketose, kurias 1935 m. Plateliuose ir Kašučiuose pildė J. Mickevičius ir F. Einas, užrašyta 14 padavimų apie Platelių ežerą. Didžioji dalis šiame straipsnyje nagrinėjamos rankraštinės medžiagos saugoma LTR – čia pavyko rasti net 146 tekstus apie Platelių ežerą. Beveik visi rankraštiniai padavimai apie Platelių ežerą užrašyti XX a. antroje pusėje. Rinkinius, kuriuose užfiksuota tokia folklorinė medžiaga, galima suskirstyti į tris grupes:

1) Penki Platelių vidurinės mokyklos mokinių surinktos tautosakos rinkiniai: LTR 3950, 4165 (abu 1968 m.), LTR 4627 (1973 m.) ir LTR 4923, 4925 (abu 1975–1976 m.). Tautosakos rinkimą Plateliuose inicijavo minėtoji mokytoja S. Stripinienė, neblogai supratusi šios veiklos principus. Kaip būdinga mokyklų

tautosakos rinkiniams, medžiaga labai įvairi. Nors įvaduose minima, kad mokiniai buvo raginami neiškraipyti kalbos, užrašyti tekstus taip, kaip išgirdo, didelė dalis padavimų pateikiami bendrine kalba. Šiame straipsnyje mokinių surinkti padavimai apie Platelių ežerą nėra analizuojami nuosekliai – jie pasitelkiami kaip papildoma medžiaga, jais remiamasi bendrais bruožais aptariant tam tikrų siužetų paplitimą.

2) Rinkiniai, sudaryti per mokslines ekspedicijas Platelių apylinkėse. Tokių buvo keturios: 1974 m. vykusio Lietuvių kalbos ir literatūros instituto ekspedicija (LTR 4649, 4650, 4652), trys Vilniaus universiteto kraštotyrininkų klubo „Romuva“ ekspedicijos, surengtos 1991 m. (LTR 6048, 6049, 6050, 6122, 6123), 1996 m. (LTR 6414) ir 1997 m. (LTR 6448). Keli padavimai apie Platelių ežerą užrašyti ir per kitas instituto ekspedicijas, vykusias kiek toliau nuo Platelių – 1969 m. Barstyčiuose (LTR 4061) ir 1969 m. Šarnelėje (LTR 4058). Šie mokslinių ekspedicijų rinkiniai sudaryti profesionaliai, juose pateikiama informacijos ir apie tautosakos pateikėjus, saugomi garso įrašai.

3) Keturi pavieniai tautosakos rinkiniai iš Plungės bei aplinkinių rajonų (LMD I 417/43/ – 1917 m.; LTR 3525 – 1962 m., 4642 – 1974 m., 6206 – 1991 m.), kuriuose pavyko aptikti po vieną ar keletą padavimų straipsnio tema.

Apibendrinant tyrimo šaltinius pažymėtina, kad straipsniui surinkta 160 vienetų rankraštinųjų ir literatūroje publikuotų padavimų apie Platelių ežerą, įvairias jo vietas bei objektus ežero pakrantėje. 89 iš jų tiesiogiai susiję su straipsnyje nagrinėjamomis temomis, o likę pasitelkiami kaip kontekstas.

PADAVIMAI APIE PLATELIŲ EŽERO ATSIRADIMĄ IR SUSISIEKIANČIUS EŽERUS

Padavimuose pasakojama, kad Platelių ežeras dabartinėje vietoje buvęs ne visuomet: jis atėjęs, tiesiog staiga „atsiradęs“ arba atskridęs oru. Lietuvių tautosakoje minima, kad ežerai dažnai keliaujantys, o Platelių apylinkėse gerai žinoma, kad ir šis „ežers ir atėjęs“ (LTR 4649/21/)². Siužeto, kaip ežeras ateina ir nusileidžia dabartinėje vietoje, variantų užfiksuota išties nemažai: LTR rinkiniuose bei LŽV anketose iš viso rasti 37 tekstai. Daugumos pagrindinę mintį galima apibendrinti šiuo pavyzdžiu:

Ūkulis dėdiausis sukies – tomsus debesis ējė. Vėina mergātė lakstīdama šaukė: vuojei, vuojei, kuoks ūkulis dėdiausis. Ogi ni kėik nabovus, tas ūkulis onkrėta i Plateliu mies-tieli ēr aplējė, i pasėdarė ežers, i su diem ežeru tebie. Ta tas Lukauskis pasakuojė, ka

2 Didžiąją dalį straipsnyje cituojamų tautosakos kūrinių redagavo ir žemaičių tarmę koregavo Loreta Sungailienė. Nuspręsta neredaguoti tik tų tekstų, kurie LTR rinkiniuose užrašyti bendrine kalba.

Platelių ežers parėjės ir. Ka ta mergėkė šaukė „vuojei“, „vuojei“, ana pasakė dar: „Vuo kuoks platoms, vuo kuoks ūkėms.“ Tatā Platelių ežero ē vadėnas (LTR 4058/140/).

Cituojamame padavime mergina ištaria žodžius, panašius į Platelių ežero vardą, ir taip suteikia jam pavadinimą. Tokie padavimai dažniausiai prasideda pasakojimu apie ežero „atėjimą“ debesies pavidalu. Plateliuose sakoma, kad „kelias dienas slinko didelis pilkas debesis“ (LTR 3950/154/), „pradiėjė tuoks debesis ūžtė, ciela dėina ūžė, didiausias“ (LTR 4650/91/). Kaip ir cituotame tekste, debesies pavidalu pasirodęs ežeras nusileidžia žmonėms išpėjus jo vardą. Dažniausiai vardas ištariamas netyčia, atkreipiant dėmesį, koks platus yra danguje pasirodęs debesis:

Liūb ēt legenda, ka nukrėtės esous. Apsiūkė didelė bovė, joudė dėbesis jau kėik dėinų – nieks negaliejės žėnuot, kas tēn ir. Nelīn, o tas debesis stuov. Nu, muoterėška sakonti: – Ojai, kuoks platus tas debesis!

I tad ūžt i nukrėtės. Palėka Platelių ežers (LTR 4649/105/).

Abu padavimai patenka į gausią padavimų apie Lietuvos ežerus grupę: juose pasakojama apie danguje pasirodžiusį debesį, netyčia ištiriamas jo vardas (Kerbelytė 1970: 87). Šis siužetas populiariausias ir Plateliuose (užfiksuota 17 padavimų). Vis dėlto kartais pasakojama kita jo versija, kai Platelių ežero vardą bandoma atspėti tikslingai, – tai pavyksta vietos žmonėms, bet kartais vardą ištaria veikėjas iš šalies, pavyzdžiui, sena žydė (LTR 4652/15/). B. Kerbelytė tokius padavimus išskiria į atskirą grupę ir sieja su tautosakoje ryškėjančia žmogaus pastangų pažaboti gamtą idėja (1970: 88).

Daiva Vaitkevičienė ežero vardo spėjimo situaciją lygina su vaikų krikštynomis: „[K]aip kūdikiui duotas vardas įrašo jį į socialinę struktūrą“, taip ežero įvardijimas priartina jį prie žmonių visuomenės (1996: 47). Ežero vardo išpėjimas – tai kontakto tarp žmonių ir paties ežero užmezgimas. Šiuos teiginius papildė B. Kerbelytės įžvalga, kad kartais tautosakoje pasakojama apie žemėn nusileidusius „bevardžius“ ežerus, tačiau toks ežeras „gali nusileisti tik laikinai. Nusileidęs jis tol nerimsta, tol ūžia ir grasina vėl pakilsias, kol galų gale ištiriamas jo vardas“ (1970: 87). Čia galima paminėti, kad ežerų atkeliavimas leidžia manyti, jog kada nors jie gali ir iškeliauti. Anot D. Vaitkevičienės, „gaudami vardą ežerai pereina iš mitinės sferos į socialiąją, o užmiršus vardą, miršta ir pasitraukia iš žmonių gyvenimo, grįžta į mitinį pasaulį“ (1996: 49). Kartais baimę, kad Platelių ežeras gali išeiti, liudija ir vietos padavimai: „Kažėn, nagal žėnuot“, saka, ka praniks“ (LTR 4650/91/).

Nagrindėdama padavimus apie dangumi keliaujančius ežerus, B. Kerbelytė teigia: „[D]augelyje šio siužeto variantų jo [ežero – A. K.] keliavimo priežastys net neiškinamos“ (1970: 86). Todėl įdomu, kad užfiksuota padavimų, pasakojančių, kaip

ir kodėl Platelių ežeras pakilęs iš savo pirminės vietos. Tautosakoje jis siejamas su Darbėnų miesteliu, esančiu apie 40 kilometrų į vakarus nuo Platelių. 1935 m. Platelių valsčiaus LŽV anketoje kraštotyrininkas J. Mickevičius, perpasakodamas savo mamos Onos Mickevičienės pateiktus padavimus, mini ir Darbėnus: „Ežeras slinkdamas oru nuo Darbėnų per Salantus, Notėnus, išleidęs daugybę žuvų ant žemės, kuriomis žmonės ilgą laiką maitinėsi. Pirma šis ežeras buvo netoli Darbėnų, kurio vietoj tebesanti bala, bet jau baigianti išnykti“ (LŽV: Plateliai, nr. 108). Įdomu, kad Platelių sąsaja su Darbėnais užfiksuota ne tik pačiuose Plateliuose, bet ir Kašūčių kaime šalia Darbėnų užrašytame padavime: „Pasakoja, kad kartą vienas žmogus pagavęs ežere žuvį, paženklinęs ir vėl į ežerą paleidęs. Paskui žmonės žvejodami Platelių ežere pagavę tą pačią žuvį, su tuo pačiu ženkle“ (LŽV: Kašūčiai, nr. 9). Kašūčių ežero apylinkės ištis panašios į O. Mickevičienės nupasakotas esą pirminės Platelių ežero vietos ypatybes – tai į šiaurę nuo Kašūčių kaimo telkšantis mažas ežeriukas, jo krantai, šiandien sunkiai prieinami, tikrai primena pelkėjantį vandens telkinį. O antrasis padavimas atskleidžia, kad Platelių ir Kašūčių ežerai tarsi susisiekia po žeme. Nors Kašūčiuose užrašyto padavimo siužetas kitoks, matome, kad ir šiame tekste steigama dviejų ežerų, ženkliai vienas nuo kito nutolusių, sąsaja.

Apskritai padavimus apie susisiekiančius Lietuvos ežerus galima skirstyti į dvi grupes. Pirmos grupės padavimuose pasakojama, jog ežeras susisiekia su kitu ežeru netoliese. Tokie padavimai dažniausiai sekami apie pasakotojui neabejotinai puikiai žinomus nedidelius, vietinės reikšmės ežeriukus. Toks yra, pavyzdžiui, Asonas Trakų rajone ir maždaug už 600 metrų nuo jo telkšantis Didžiarauliškių ežeras (LTR 6167/174/), Bedugnis ir už keliasdešimties metrų esantis Uosintas (LTR 2989) Rokiškio rajone, dar vienas Bedugnis, susisiekiantis su Liškiaviu (LTR 375/2844/) Varėnos rajone, ir nemažai kitų (plg. LMD I 183/66/; LTR 2851/14/, 2851/309/, 6167/246/, 6241/22/). Kodėl apie šiuos ežerus pasakojami tokie padavimai, aišku ir dėl objektyvių priežasčių: šie vandens telkiniai iš tiesų yra labai arti vienas kito.

Platelių ežeras patenka į antrą padavimų apie susisiekiančius ežerus grupę, kai pasakojama apie po žeme esą susijungiančius du vienas nuo kito kur kas labiau nutolusius ežerus. Šiuo atveju pastebimas dėsningumas: bent vienas iš ežerų visuomet yra gerai žinomas platesnėje apylinkėje ar visoje Lietuvoje. Štai Žuklijų kaimo (Trakų r.) ežeras Bedugnis po žeme tarsi siekiasi su Trakų ežeru, esančiu maždaug už 20 kilometrų (LTR 1255/269/), Domantonių bala Dilgynė (Alytaus r.) – su per 30 kilometrų į vakarus nutolusiu Dusios ežeru (LTR 3457/42/), o pati Dusia jungiasi su Daugų ežeru, esančiu už maždaug 40 kilometrų (LTR 3426/578/). Istoriskai svarbūs padavimai apie susisiekiančius dviejų Lietuvos sostinių ežerus: Kernavėje užfiksuota padavimų apie tai, kaip Kernavės (dar žinomas kaip Pragarinės) ežeras siekiasi su per 25 kilometrus nutolusiu Trakų ežeru (LTR 4113/85, 143, 159/). Padavimuose pasakojama, kad Pragarinėje nuskendę jaučiai išplaukė Trakų ežere.

Su Trakais jungiasi ir dar vienas visoje Lietuvoje žymus objektas – pelkė Škilių Velnio duobės dugne (LTR 6167/143/). Visos šios analogijos leidžia teigti, kad Platelių ežeras – istoriškai svarbi Žemaitijos vieta.

Padavimai apie Platelių ežero atsiradimą ir po žeme susisiekančius ežerus – tai vietos ir žmogaus ryšį įtvirtinanti tautosaka. Šiame kontekste ežeras dažniausiai vaizduojamas kaip grėsmės šaltinis: padavimuose pasakojama, kaip jis, atslinkęs kaip debesis, priverčia vietos gyventojus palikti namus, o kai kuriais atvejais žmonės nespėja pasitraukti ir lieka užlieti vandeniu. Padavimai apie susisiekančius ežerus leidžia teigti, kad Platelių ežeras yra svarbi mitologinė vieta ir platesniame regione.

PADAVIMAI APIE POVANDENINĮ PLATELIŲ EŽERO PASAULĮ

Padavimuose apie Platelių ežerą minimi akmenys ežero dugne. Jų ypatybės dažniausiai nusakomos tik bendrais bruožais, detaliau neapibūdinant nei išvaizdos, nei paskirties, pavyzdžiui: „Dėdliē bova akmou, bova matitēis kažkas, tik neaiškē, ligo raidēs, ligo kas tai“ (LTR 6448/588/). Padavimai bei vietos žmonių liudijimai apie povandeninius akmenis su ženklais netgi paskatino archeologus atlikti povandeninius tyrimus Platelių ežero šiaurės rytinėje dalyje, Nalijos seklumoje (Kola, Szulta, Žulkus 2003: 325). Tyrimai buvo atliekami 2002–2008 m., bandyta atrasti šiuos akmenis, įvertinti jų kilmę. Ekspedicijų metu identifikuotas didelis akmuo su ženklais bei keletas mažesnių akmenų. Anot Vlado Žulkaus, užfiksuota akmenų sanauka nėra natūrali, tačiau archeologams net po pakartotinių tyrimų nepavyko aptikti kitų archeologinių radinių ar žmogaus veiklos pėdsakų (plg. Žulkus 2006).

Kaip matyti, padavimų apie povandeninį Platelių pasaulį atskaitos tašku tampa seklumos, kurių ežere yra trylika. Greta kitų siužetų, užfiksuoti keturi padavimo apie Plateliuose nuskendusią bažnyčią variantai. Pasakojama, kad, prieš ežerui nusileidžiant į dabartinę vietą, netoli Medveidžio seklumos stovėjusi bažnyčia dabar likusi po vandeniu (Mickevičius 1940: 29–30)³. Tyrėjų nuomone, pasakojimai apie prasmegusias ar paskendusias bažnyčias neretai liudija krikščionybės plitimo kovas, kai buvo desakralizuojami senosios religijos paminklai, taip pat patvirtina

.....
3 Nesukonkretinant tikslios vietos, nuskendusi bažnyčia minima ir dar viename padavime, pasakojančiame apie nuskendusį varpą: „Bažničē Plateliu ežerē ir, bažničē nosēndusi, Veliku rita skombēn, ēr varps Plateliu ežerē atsēlēips, skaitas, ka skombēn Prisikielēma, tas varps atsēlēip. Dabar gal jau igrimzda, jau gēliau, jau negirdietē, sāka, tuo varpa“ (LTR 6414/61/). Regis, padavimas apie nuskendusį Platelių ežero varpą Platelių apylinkėse nebuvo plačiau žinomas, o šis pasakojimas, užrašytas 1996 m., – kol kas vienintelis žinomas tekstas. Įdomu, kad padavimas šiais laikais išpopuliarėjo: jo siužetas įpintas į 2007 m. sukurtą dokumentinį filmą apie Platelius „Varpas“ (rež. Audrius Stonys).

konkrečios vietovės svarbą gyventojų sąmonėje (Vaitkevičienė, Vaitkevičius 1996: 186; Lobach 2011). Padavimai, kurių veiksmas vyksta Platelių ežero seklumose, be kita ko, tarsi išplečia mitologinę ežero erdvę, įtraukia povandenines ežero vietas į mentalinio kraštovaizdžio žemėlapi.

Užrašyta padavimų apie Platelių ežerą variantų, kuriuose po vandeniu gulintys akmenys laikomi žmonėmis: „Ir dabar yra sakoma, kad tos kalvos [aplink ežerą esančios – A. K.] – tai šieno kūgiai, o akmenys – tai žmonės“ (LTR 3950/230/). Padavimų apie akmenimis virtusius žmones žinoma visoje Lietuvoje, tačiau tik retais atvejais tokie akmenys lokalizuojami vandens telkiniuose⁴. Padavimuose akmenimis dažniausiai virsta užkeikti, nelaimingai žuvę ar ne laiku mirę žmonės, kartais sakoma, kad jų vėlės kenčia, lieka įkalintos akmenyje, tad šie verkia, kraujuoja (Vaitkevičius 1995: 24–29). Tautosakoje žinomi ir mokais vadinami akmenys, patys suvokiami kaip gyvi ir gebantys judėti. Užrašyta padavimų, kaip, per upę plaukiant mokų šeiminai, „mokienė“ nuskęsta ir lieka upės dugne (Kerbelytė 2000: 29–30).

Padavimai apie Platelių ežerą iš tiesų glaudžiai susiję su vaizdiniais apie mirusiųsias bei pomirtinį pasaulį. Juose užsimenama, kad, ežerui atėjus (nusileidus), „pasilikusieji savo sodybose buvę ežero paskandinti“ (LŽV: Plateliai, nr. 108). Kitur minimos dabartinėje jo vietoje buvusios lankos, kuriuose nuskendo tuo metu šienavusios moterys (LTR 4925/441/, 6048/69/). Taip pat pasakojama apie mirusiųsias, pasirodančius ežero paviršiuje per šventojo Petro atlaidus:

[S]umos metu (11 val.) iškildavusi iš ežero vandens bažnyčia su šventorium. Aplink bažnyčią einanti bažnytinė procesija: pirma neša bažnytinės vėliavas, kunigas po baldakimu nešas auksinę, spinduliuotą monstranciją. [...] Ir vėlės meldžiančios į Dievą ir prašančios savo giminėms bei pažįstamiems Dievo palaimos (Mickevičius 1940: 29–30).

B. Kerbelytė mini, kad padavimuose apie nugrimzdusius miestus, dvarus ar bažnyčias „prasmegusiųjų gyvenimas labai panašus į realųjį: žmonės eina į darbą, gieda gaidžiai, bažnyčioje vyksta pamaldos, skamba varpai“ (1970: 159). Tokių padavimų pasitaiko ir Plateliuose.

Vanduo lietuvių mitologijoje dažnai laikomas mirusiųjų laikino buvimo ir atgailos vieta (Būgienė 1999: 43–44). Pomirtinio pasaulio lokalizavimas po vandeniu susijęs ir su padavimais, kalbančiais, kad ežeras reikalauja aukų, skandina žmones. 2003 m. V. Vaitkevičius užrašė padavimus apie 30 Lietuvos ežerų, reikalaujančių aukų (2003: 142–145). Jie yra daugiausiai rytų ir pietų Lietuvoje, tikima, neužšalantys žiemą, jei per metus juose nenuskęstantis bent vienas žmogus. Padavimuose apie Platelių ežerą galima atpažinti keletą siužeto apie aukų reikalaujantį ežerą mo-

4 Štai Neries upėje Dūkštų apylinkėse yra devynių mitologinių akmenų grupė, padavimuose vadinama suakmenėjusiais vestuvininiais (Vaitkevičius 1996: 21).

tyvų: tiesiog pasakojama apie tai, kad ežeras reikalauja aukų; pasakojama apie neva tiesiogiai prakalbusį ežerą. Pirmąjį motyvą atsiskleidžia padavimas, pasakojantis, kad Platelių ežeras iškeliaus į kitą vietą, kai pasiims tiek skenduolių, kiek *anam čia reik*:

Kėik – gal mūsa omžiou, gal dar vėins omžios gal praētė, bet, sāka, ons kelsės, tas ežers, i kėta šmuota. Ons prisijims, kėik anām če rėk, ėr ons kelsės i kėta šmuota. Prisijims skenduoliu. Ne pu vėina, bet pu do, pu kelis (LTR 4650/309/).

Šio padavimo variantų žinoma ir daugiau. Juose teigiama, kad Platelių ežeras kiekvienais metais turi *pasiĩmti* bent po vieną žmogų (LTR 4652/37/, 6414/193/, 6448/593/).

Kartais ežeras ima reikalauti aukų ir balsu, sakydamas: „Atėjė laiks, nier žmuogaus!“ (Krikščiuonas, Žičkienė 1999: 772). Šie žodžiai atskleidžia, koks grėsmingas kartais būna ežeras. Svarbu atkreipti dėmesį, kad padavime šneka būtent *ežeras*, o ne kokia nors jame gyvenanti būtybė. Čia galima paminėti ir padavimus, kuriuose ežeras, prieš atskriedamas oru ir nusileisdamas, storu balsu įspėja gyventojus: „Tu moterėle, eik greitai iš čia! Nes tau gali būti galas!“ (LTR 4649/33/). Šie padavimai apie Platelių ežerą ypatingi: anot B. Kerbelytės, padavimų apie ežerus, besielgiančius kaip gyvos būtybės, yra labai reta (1970: 100–101). Tokiuose tekstuose patys ežerai veikia, kalba, turi jausmus.

Padavimai apie aukų reikalaujančius ežerus Lietuvoje dažniausiai pasakoja apie didelius, kraštovaizdyje dominuojančius vandens telkinius. Pavyzdžiui, sakoma, kad Daugų ežeras (Alytaus r.) „prieš užšalimą staugia ir staugia“ (LTR 3670/17/), kol pasiima auką. Kitas žymus Dzūkijos ežeras Dūsia (Lazdijų r.) per metus pasiima net po du žmones (LTR 1434/146/). Vilkokšnio ežero (Trakų r.) apylinkėse pasakojama, kad šiame ežere per metus turi nuskęsti bent po žmogų (LTR 6241/40, 41, 42, 43/). Žmonių aukų reikalauja ir Trakų Galvės ežeras, kasmet paimantis po žmogų (LTR 6241/1a/). Anot Linos Leparskienės, nagrinėjusios vietos žmonių santykį su Trakų ežeru,

[žmogaus] mirtis vandenyje gali būti interpretuojama kaip auka, siekiant apsisaugoti nuo didesnių bėdų, ar kaip prašymas gauti trokštamų dalykų. Vandens telkinys tokiuose pasakojimuose įsivaizduojamas kaip gyva būtybė. [...] Trakų atveju pasakojimai apie privalomą kasmetinę auką ežerui yra vertintini kaip vienas svarbiausių vietos tapatybę kuriančių elementų (Leparskienė 2015: 27).

Galima teigti, kad tikėjimu, jog ežeras kasmet turi pasiimti po žmogų, išsakoma vietos gyventojų pagarba vandens stichijai. Kaip ir Trakų ežero atveju, Platelių ežeras įsivaizduojamas kaip gyvas, besimaitinantis sutvėrimas, dėl to keliantis pagarbą ar netgi baimę.

PADAIVIMAI APIE PLATELIŲ EŽERO VALDOVĘ

Svarbiausia Platelių ežero mitologijos figūra – vietos tautosakoje puikiai žinoma ežero valdovė. Ji vadinama įvairiais vardais: Kotryna, Katarina, Bona, Ziprina, Elžbieta; ji turi skirtingus titulus: valdovės, karalienės ar kunigaikštienės. Tyrimo šaltiniuose užfiksuotas 31 padavimų, kuriuose minima ši veikėja, variantas.

Mitinio karalienės vaizdinio radimasi greičiausiai bus paveikusi istorinė asmenybė – Žygimanto Augusto motina karalienė Bona Sforza (1494–1557). 1534 m. Platelių valsčius pagal testamentą išties atiteko Bonai, tačiau Plateliams administruoti buvo paskirtas vietininkas ir labai tikėtina, kad pati Bona čia niekuomet nesilankė (Misius 1999: 46). Panašiai manė ir kraštotyrininkas J. Mickevičius – jis teigė, kad „nors padavimuose minima apie karalienės Bonos gyvenimą Pilės saloj, [...] tačiau iki šiol dokumentalių žinių ne tik apie tai, bet ir apie jos pačios buvimą ar net atsilankymą Plateliuose, dar neturime“ (1940: 25). Perpasakojo ir vieną padavimą, anot kurio, būtent karalienė Bona ir buvusi ežero valdovė, ji plaukiodavusi žirgu per ežerą. Iš J. Mickevičiaus straipsnyje pateikiamos informacijos matyti, kad XX a. pirmoje pusėje Platelių ežero valdovės vaizdinys buvo gerai žinomas vietos gyventojams.

Minėta stebuklinga kumelė padavimuose vaizduojama kaip vienas pagrindinių ežero valdovės atributų. Šiam straipsniui sukauptoje folklorinėje medžiagoje užfiksuoti 22 tokie padavimai. Pasakojama, kad ja raita ežero valdovė plaukia ar tiesiog joja per ežerą, pavyzdžiui: „Bova pilie karalienė švedu ėr ana turiejė arkli tuoki kãp žovis – plaukiuo. Ir ana nardė po vondenį, ir lioub par visą ežerą išjuos raita“ (LTR 4650/81/). Padavimuose kartais pasakojama, kad kumelę užkerėjusi pati karalienė ragana: „Sãka, ta čerauninkė tuoki bovusi, kad ana kumelė turiejė ėr ana juodiniėje ont ežera – ėr išjuos ėr ijuos ont vėsor“ (LTR 4649/4/). Ežero valdovės kumelė dažniausiai minima Žemaitiją puolusių priešų kontekste:

Tėn, sãka, bova Velniūn karalienė, tuo pėlie isėkūrosi. Ka tėn, sãka, kara laikã... a švedã, a kãp tėn pasakuoję, kad so švedãs sosekėba, kad ana šuoka on balta arklė ėr plaukė par ežera, kad anou nušovė, sãka. Tėp ėr tievã pasakuoję (LTR 6414/179/).

Verta atkreipti dėmesį į tai, kad šiame pavyzdyje ežero valdovė vadinama velnių karaliene, Plateliuose esą susikibusia su švedais. Padavimuose apie Platelių ežero valdovę arba švedai, arba vietos gyventojai dažniausiai ir vaizduojami kaip jos priešininkai. O tautosakoje pati Platelių ežero valdovė kur kas dažniau laikoma būtent švedų karaliene (tokių padavimų užfiksuota 10):

Karalienė Elzbieta. Bova apsistuojuosi, kap ana... Lietuva pradiejusi su švedãs, mušt tus švedus, ana on balta kumelė plaukusi, iš ežera plaukusi. Ėr tuoks skardis, vadėnams Ku-

melkaktė. Nu, ten lietovė buvė tèn pasisliepė tuo Kumelkaktie i šuovė su strėlė. Pataikė kumelė i kakta, ta ėr skėnda ta karalienė (LTR 4649/107/).

Šiame padavime kalbama, kad lietuviai, kovodami su švedais, įveikia Plateliuose apsistojusią karalienę. Tuose padavimuose, kur karalienė vaizduojama švedų kilmės, su ja dažniausiai susidoroja vietos gyventojai – nukauna per sukilimą (LTR 4649/9/), nušauna mažas vaikas (LTR 4165/185/), jos vyro kariuomenė (LTR 4652/116/), durnas kareivis medinėmis kulkomis (LTR 6414/186/) ar tiesiog karžygys (LTR 4652/106/). Neretai nėra įvardijami su karaliene kovojantys asmenys, tačiau iš padavimo konteksto galima spręsti, kad švedų karalienę nukauna vietiniai (plg. LTR 4650/81/, 4652/31/, 4925/442/).

Šie pavyzdžiai puikiai atspindi, kad dauguma⁵ padavimų apie ežero valdovę baigiasi jos mirtimi. Dažniausiai mirties vieta laikomas vakarinėje Platelių ežero pakrantėje plytintis Kumelkaktės pusiasalis – čia esą ir buvo nušauta pati ežero valdovė arba jos kumelė (LTR 4642/51/, 4650/81/, 6050/44/ ir kitur). Tiesa, ją nušauti ne visada paprasta: „[K]ad anon šaudīs – ana gaudīs, kolkas ė mes ont žėmės“ (LTR 4650/81/). Paprastas kulkas karalienė gali sugauti plikomis rankomis arba geležinėmis pirštinėmis, todėl į pagalbą pasitelkiamos šventintos (LTR 4650/42, 81/), auksinės (LTR 4652/116/), sidabrinės (LTR 4652/106/) ar medinės (LTR 6414/186/). Užrašyta ir padavimų, kur vietoj kulkos panaudojamas kviečio grūdas (LTR 4165/185/, 4642/51/) arba saga (LTR 4925/442/). J. Mickevičius aprašo padavimo variantą, kai žuvus kumelei pati karalienė nenuskęsta. Vis dėlto vėliau su ja pasielgiama itin žiauriai: „[Š]vedų kariai tuoj vietoj karalienę K[otryną] sukapoję į gabalėlius ir užkasę į žemę“ (Mickevičius 1940: 24). Tik viename padavime minima, kad karalienė miršta ne Kumelkaktės pusiasalyje, o Skarbo kalne (LTR 3950/236/) – kalvoje netoli Kumelkaktės.

Padavimuose apie Platelių ežerą valdovė kartais vadinama ragana (LTR 4642/51/, 4652/100/, 6000/142/ ir kitur). Minimas jos gebėjimas kerėti (Mickevičius 1940: 24). Norbertas Vėlius teigia, kad raganos vaizdinys galėjo atitikti svetimos šeimos, kaimo ar genties atstovo įvaizdį (1977: 252–253). Svetima Plateliuose yra ir ežero valdovė. Ji dažniausiai įvardijama kaip švedų, tai yra „kitų“, karalienė ar mitinė ežero ragana, ne tik valdžiusi pilį saloje ir baigusi savo dienas prie Kumelkaktės pusiasalio, bet, pasak žmonių tikėjimų, dar ir šiandien galbūt tebetūnanti ežero dugne. Plateliuose užrašyta padavimų, kad būtent ežero valdovė reikalauja aukų – naujo skenduolio: „Dabar kai nuskęsta žmonės, tai ji [karalienė] traukia prie savęs“ (LTR 4925/442/).

Apskritai Lietuvoje nėra paplitę ežero valdovės vaizdiniai. Panašaus siužeto padavimų žinoma tik šiaurės ir rytų Lietuvoje, Zarasų, Ignalinos, Rokiškio rajonuose.

.....

5 Iš viso užfiksuota 20 tokių padavimų.

Juose pasakojama apie švedų (kartais ir rusų) karalienę ar net burtininkę, kurią nušauti pavyksta tik sidabrinėmis kulkomis (plg. LTR 3864/27/, 1693/563/, 4850/43/). Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį, kad padavimai apie Platelių ežero valdovę yra populiariausias, tačiau ne vienintelis su mitinėmis būtybėmis susijęs motyvas. Vietos padavimuose kartais vaizduojamas mitinis Pilies salos gyventojas, vadinamas Pilies ponaičiu: „[T]ačiau tuo tarpu pabudęs pilies ponaitis, iš Pilės su didžiausiu vėselu ir užesiu prie pinigų dėžės pribuvęs“ (Mickevičius 1940: 29); „Iš pilies išbėgo poniuks kažki koks“ (LTR 4061/11/). Kitame padavime pasakojama, kaip trys ežero pakrantėje užmigę jaunuoliai sapnuose kalbasi su būtybe, panašia į Pilies ponaitį (LTR 4649/32/).

D. Elertas Pilies ponaitį sieja su velniu, ežero valdovės bendrininku, saugančiu pilies turtus (1999: 588). Anot B. Kerbelytės, ežerų „ponai“ dažnai pasirodo norėdami įspėti vietos gyventojus apie ateinantį ežerą, ir šie ponai dažnai turi zoomorfinį pavidalą (Kerbelytė 1970: 96–97). Tokių motyvų atliekant šį tyrimą nebuvo aptikta, tačiau žinomas padavimas apie būsimoje Platelių ežero vietoje pasirodžiusią juodą kiaulę (LTR 4652/15/). Galima apibendrinti, kad Pilies ponaitis Platelių mitologijoje vaizduojamas gana retai, jo vaizdinį užgožė ežero valdovės paveikslas – padavimuose ji yra pagrindinė Pilies salos šeimininkė.

IŠVADOS

Straipsnyje nagrinėti padavimai apie Platelių ežerą leidžia kalbėti apie mitologinį jo kraštovaizdį, apimančią tris pagrindines temas: ežero atsiradimą, povandeninį mirusiųjų pasaulį ir Platelių ežero valdovę. Atliktas tyrimas parodė, kad nagrinėjamus padavimus svarbu sieti su konkrečia fizine vieta, – tai leidžia ne vien tiksliau interpretuoti padavimus, bet ir perskaityti mitines vietas kraštovaizdžio reikšmes. Vieta šiuo atveju tampa šiuo tuo daugiau nei vien padavimo įvykių lokalizacija. Vietos, apipintos padavimais, kuria mentalinį kraštovaizdį.

Padavimų, susijusių su Platelių ežero atsiradimu, yra gausu. Tautosakoje dominuoja tokie, kuriuose pasakojama, kaip ežeras nusileidęs dabartinėje vietoje atspėjus jo vardą, atskleidžiama, kaip žmogus užmezga ryšį su vieta. Atsiradimą menantys padavimai priartina Platelių ežerą prie žmonių, gyvenančių jo pakrantėse. Įdomų ežero santykį su Kašučių ežeru netoli Darbėnų miestelio liudija padavimai, užrašyti tiek Plateliuose, tiek Kašučiuose. Remiantis analogijomis su kitomis Lietuvos vietomis, kai vienas iš susisiekančių ežerų yra istoriškai svarbi vieta, galima teigti, kad ir Plateliai bei Platelių ežeras turėjo užimti svarbią vietą regiono kontekste.

Platelių ežeras tautosakoje atsiskleidžia ir kaip pomirtinis pasaulis. Manoma, kad jis „atėjęs“ paskandino naujojoje vietoje gyvenusius žmones. Taip pat pasakojama, kad jis reikalauja aukų, todėl kasmet turįs „pasiimti po žmogų“, kitaip neužšals

žiemą. Šie motyvai, nereti ežerų mitologijoje, papildė Platelių ežero kaip mirusiųjų buveinės vaizdinį, atskleidžia chtoniškąją jo pusę, patvirtina jo išskirtinumą.

Turbūt geriausiai Platelių ežero erdvės mitiškumą atskleidžia padavimai apie jo valdovę. Šioje grupėje minimos įvairios ežero vietos, į pasakojimą dažnai įtraukiamos skirtingos ežero salos bei pusiasaliai. Padavimuose minima ne tik Pilies sala, kurioje esą stovėjo mitinės karalienės pilis, bet ir kitos ežero salos, pusiasaliai, įlankos. Padavimai apie ežero valdovę atskleidžia, kaip istorinė realybė susipina su tautosaka. Kadangi ši padavimų veikėja Plateliuose siejama su karaliene Bona Sforza, padavimai neretai būna didingi, romantizuoja praeitį.

ŠALTINIAI

- AVAK – *Акты издаваемые Виленскою археографическою коммиссиею 14: Инвентари имени XVI-го столетия*, Вильна, 1888.
- KerbžA – *Žemės atmintis. Lietuvių liaudies padavimai*, sudarė Bronislava Kerbelytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.
- LMD – Lietuvių mokslo draugijos tautosakos rankraščiai Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyve.
- LTR – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos archyvo rankraštnas.
- LŽV – Lietuvos žemės vardyno anketos (1935–1937), saugomos Lietuvių kalbos instituto Baltų kalbų ir vardyno tyrimų centro fonduose.
- MickPAKP – *Platelių ir apylinkių kultūros paminklai*, sudarė Juozas Mickevičius, Telšiai: Žemaičių muziejus „Alka“ (A-272), 1985.

LITERATŪRA

- Balsys Rimantas 2010. *Lietuvių ir prūsų deivės, dievai, dovasios: nuo apeigos iki prietaro*, Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Baranauskas Tomas, Zabiela Gintautas 2004. „Ceklis 1253 metais: istorinė–archeologinė analizė“, in: *Žemaičių istorijos virsmas iš 750 metų perspektyvos*, sud. A. Ivinskis, Vilnius: Aidai, p. 9–55.
- Būgienė Lina 1999. „Mitinis vandens įprasminimas lietuvių padavimuose, sakmėse ir tikėjimuose“, *Tautosakos darbai* 11 (18), p. 13–85.
- Casey Edward 2009. *Getting Back into Place. Toward a Renewed Understanding of the Place-World*, second edition (first edition 1993), Indiana University Press.
- Darvill Timothy 2005. “The Historic Environment, Historic Landscapes, and Space-Time-Action Models in Landscape Archaeology”, in: *The Archaeology and Anthropology of Landscape. Shaping your Landscape*, ed. Peter J. Ucko, Robert Layton, London, New York: Routledge, p. 106–120.
- Elertas Dainius 1999. „Platelių ežero mitologinė erdvė“, in: *Plateliai*, ats. red. Venantas Mačiekus, Vilnius: Versmė, p. 585–591.
- Greimas Algirdas Julius 2005. *Lietuvių mitologijos studijos*, sud. Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos.
- Ingold Tim 2011. *Being Alive. Essays on Movement, Knowledge and Description*, London, New York: Routledge.
- Kaniava Andrius 2019. „Pasakojimo keliu: santykio su vieta tyrimas“, *Tautosakos darbai* 57, p. 13–33.
- Kerbelytė Bronislava 1970. *Lietuvių liaudies padavimai*, Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas.
- Kerbelytė Bronislava 2000. „Padavimai apie akmenis mokus ir jų analogijos“, *Tautosakos darbai* 13 (20), p. 29–34.

- Kola Andrzej, Szulta Wojciech, Źulkus Vladas 2005. „Povandeniniai archeologiniai tyrimai Platelių ežere“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2002 metais*, vyr. red. Algirdas Girininkas, Vilnius: Diemedžio leidykla, p. 324–325.
- Krikščiūnas Povilas, Źičkienė Aušra 1999. „Tautosakos tekstai“, in: *Plateliai*, ats. red. Venantas Mačiekus, Vilnius: Versmė, p. 625–796.
- Kulikauskas Pranas, Kulikauskienė Regina, Tautavičius Adolfas 1961. *Lietuvos archeologijos bruožai*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- Leparskienė Lina 2015. „Ežeras: dialogas tarp Trakų miesto ir gamtos“, *Liaudies kultūra* 4, p. 21–33.
- Lobach Uladzimer 2011. “The Sacred Lakes of the Dvina Region”, *Archaeologia Baltica* 15, ed. Daiva Vaitkevičienė, Vykintas Vaitkevičius, p. 61–68.
- Mickevičius Juozas 1940. „Platelių apylinkių geografinė būklė“, *Gimtasai kraštas* 1 (24), p. 1–34.
- Misius Kazys 1999. „Iš Platelių ir jų apylinkių praeities iki 1940 metų“, in: *Plateliai*, ats. red. Venantas Mačiekus, Vilnius: Versmė, p. 38–125.
- Mulk Inga-Maria, Bayliss-Smith Tim 2005. “The Representation of Sámi Cultural Identity in the Cultural Landscapes of Northern Sweden: the Use and Misuse of Archaeological Knowledge”, in: *The Archaeology and Anthropology of Landscape. Shaping your Landscape*, ed. Peter J. Ucko, Robert Layton, London, New York: Routledge, p. 359–397.
- Racėnaitė Radvilė 2012. „Pasakojantis pasaulis: regimojo kraštovaizdžio raiškos folklorinėje tradicijoje“, in: *Homo narrans: folklorinė atmintis iš arti*, mokslinė redaktorė Bronė Stundžienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 221–247.
- Senvaitytė Dalia 2002. „Mitologinės Kirnio interpretacijos“, *Liaudies kultūra* 6 (87), p. 6–10.
- Stripinienė Stanislava 2013. *Platelių žemės atmintis: vardai ir sakmės, pasakojimai ir spėlionės*, Plateliai: Naujas lankas.
- Tilley Christopher 1994. *A Phenomenology of Landscape. Places, Paths and Monuments*, Oxford, Providence: Berg publishers.
- Vaitkevičienė Daiva 1996. „Susitikimas su vandenimis: sakralinės sutarties požymiai“, *Lituanistica* 4 (28), p. 45–67.
- Vaitkevičienė Daiva, Vaitkevičius Vykintas 1996. „Naujojo Daugėlišio padavimai“, *Tautosakos darbai* 5 (12), p. 169–210.
- Vaitkevičius Vykintas 1995. „Źmonės, pavirtę akmenimis“, *Liaudies kultūra* 6, p. 24–29.
- Vaitkevičius Vykintas 1996. „Źmonės, pavirtę akmenimis“, *Liaudies kultūra* 5 (50), p. 20–31.
- Vaitkevičius Vykintas 1998. *Senosios Lietuvos šventvietės. Źemaitija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Vaitkevičius Vykintas 2003. *Alkai. Baltų šventviečių studija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Vaitkevičius Vykintas 2012. „Kraštovaizdžio skaitymas su patirties žodynu“, *Liaudies kultūra* 4 (145), p. 50–61.
- Valk Ūlo, Sävborg Daniel 2018. “Place-Lore, Liminal Storyworld and Ontology of the Supernatural. An Introduction”, in: *Storied and Supernatural Places Studies in Spatial and Social Dimensions of Folklore and Sagas*, ed. Ūlo Valk, Daniel Sävborg, Helsinki: Finnish Literature society, p. 7–24.
- Vėlius Norbertas 1977. *Mitinės lietuvių sakmių būtybės*, Vilnius: Vaga.
- Źulkus Vladas 2006. „Užbaigti piliavietės tyrinėjimai Platelių ežero Pilies saloje“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 2005 metais*, vyr. red. Gintautas Zabiela, Vilnius: Lietuvos archeologijos draugija, p. 174–175.

Straipsnis parašytas vykdant Europos ekonominės erdvės (EEE) projektą „Atpasakojamos vietovės ir keliai kaip įtraukios erdvės ir vietos: bendra vaizduotė ir daugiasluoksnis paveldas“, EMP 340 (*Re-storied Sites and Routes as Inclusive Spaces and Places: Shared Imaginations and Multi-layered Heritage, EMP340*), finansuojamą Baltijos mokslo tyrimų programos Estijoje.